

УДК 378.016:811.111

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ**

О.О.Бірюкова

Анотація. У статті представлено систему факторів, що впливають на розвиток психолого-педагогічної компетентності студентів, визначено можливості та перспективи її розвитку в освітньому просторі вищого навчального закладу.

Ключові слова: вищий навчальний заклад, формування, психолого-педагогічна компетентність.

Аннотация. В статье представлена система факторов, влияющих на развитие психолого-педагогической компетентности студентов, определены возможности и перспективы её развития в образовательном пространстве высшего учебного заведения.

Ключевые слова: высшее учебное заведение, формирование, психолого-педагогическая компетентность.

Summary. In the article components of forming and development of psychological and pedagogical competence of future foreign language teachers have been considered.

Key words: higher educational establishment, forming, psychological and pedagogical competence.

Постановка проблеми. Розвиток суспільства у XXI столітті продукує технологічне забезпечення, змістове оформлення, а також динаміку педагогічної професії, спрямованої на формування особистості сучасної людини як активного суб'єкта життєдіяльності, що зумовлює пошук ефективних технологій педагогічного впливу. Потрібно констатувати, що істотні зміни в соціокультурному середовищі початку XXI століття потребують нового осмислення психолого-педагогічних складових успішної діяльності сучасного вчителя вищої школи, характерною особливістю якого є його психолого-педагогічна компетентність і здатність до саморозвитку. Незважаючи на те, що проблема особистості вчителя як суб'єкта педагогічної діяльності посідає центральне місце в педагогічній психології, тенденція гуманізації освіти потребує розширення й конкретизації психолого-педагогічної підготовки майбутнього вчителя.

Аналіз найновіших досліджень і публікацій. Як засвідчив аналіз сучасних вітчизняних і психолого-педагогічних досліджень, проблема формування психолого-педагогічної компетентності вчителя вищої школи набула особливої гостроти в останні десятиріччя. У сучасній психолого-педагогічній літературі особливу увагу приділено розвитку базових понять, зокрема: особистість (О.Г.Асмолов, В.І.Слободчиков) [1], активний суб'єкт життєдіяльності (О.М.Леонтьєв, Л.В.Вашенко, О.В.Овчарук, О.Я.Савченко), професійна компетентність учителя (С.Л.Рубінштейн) [7], а також різні аспекти психолого-педагогічної підготовки спеціаліста у вищому навчальному закладі (Є.І.Ісаєв, А.І.Щербаков) [3]. Сукупність теоретичних та емпіричних знань, презентованих сучасною психологією, дають змогу сконструювати концептуально нову систему психолого-педагогічної підготовки майбутнього спеціаліста ВНЗ. Теоретичний аналіз засвідчує, що сьогодні вивчені окремі компоненти психологічної компетентності вчителя, такі як: педагогічне спілкування (В.М.Монахов, Н.В.Кузьміна) [5; 4], психологічні вміння, комунікативна компетентність (Ю.М.Жуков, Л.А.Петровська), а також деякі актуальні питання: професійна самосвідомість, ефективні стилі діяльності і педагогічне спілкування. Проблема розвитку професійної педагогічної компетентності педагога в процесі навчання у ВНЗ є однією із найбільш значущих проблем, які вимагають подальшого осмислення низки психологічних і педагогічних феноменів. Водночас у сучасній психологічній і педагогічній літературі немає чіткого визначення психолого-педагогічної компетентності й характеристики її складових.

Формулювання цілей статті. Метою цієї статті є вивчення можливості розвитку психолого-педагогічної компетентності викладача іноземної мови в процесі навчання у ВНЗ. Завдання нашого дослідження такі: проаналізувати досвід психолого-педагогічних розробок цієї проблеми і на підставі його узагальнення виявити й обґрунтувати систему чинників, які впливають на формування психолого-педагогічної компетентності в процесі професійного зростання.

Виклад основного матеріалу. Традиційно психологічну компетентність кваліфікують як сукупність психологічних знань, умінь і соціально-психологічних особистісних характеристик. Таке визначення, на нашу думку, має описовий характер і не дає змоги розкрити змістової і функціональної специфіки цього поняття й організувати розробку спеціальних програм підготовки майбутніх спеціалістів до компетентної професійної активності. Сучасний педагог, будучи активним суб'єктом діяльності в процесі професійного зростання, взаємодіє з кількома соціально-психологічними й об'єктивними реальностями. Ці взаємовідносини можна позначити так: учитель – учень, учитель – навчальний предмет, учитель – образ ідеального професіонала, учитель – образ «я – професіонал». Потрібно зазначити, що ефективність цих типів взаємодії забезпечує успішність педагогічної діяльності загалом. Варто наголосити, що із цього ланцюга не можна викинути жодної ланки, бо виникне професійна деформація особистісного й поведінкового рівня, що призведе до зниження ефективності освіти. Хотілося б деталізувати таке важливе, на нашу думку, взаємовідношення, як «я – учень як суб'єкт освіти». Тут професійне збагачення майбутнього вчителя іноземної мови відбувається за рахунок присвоєння соціально-психологічних знань про закони й закономірності розвитку учня, комунікативного, інтерактивного та соціально перцептивного рівня взаємодії в педагогічному процесі і розширення індивідуального досвіду побудови конструктивної взаємодії. Ми вважаємо, що широке залучення соціально-психологічних і психолого-педагогічних тренінгів як форм організації навчальної діяльності є найбільш ефективним способом реалізації освітньої програми в педагогічному ВНЗ. Аналізуючи взаємовідносини «я – навчальний предмет», констатуємо, що розвиток відбувається за рахунок збагачення когнітивної сфери вчителя. Це поняття вміщує розв'язання творчих професійних

завдань, спрямованих на конструювання творчого потенціалу учнів, а також систему презентації навчальної інформації, яка забезпечує самостійну творчу діяльність учнів з опанування предмета. Виникає питання: за рахунок чого відбувається розвиток цього блоку? Основними критеріями є: наповнення змісту освіти творчими завданнями психолого-педагогічного характеру, в яких інтегруються знання психологічних і педагогічних закономірностей пізнання і методика викладання конкретного предмета. Варто зауважити, що періодом формування базових складових професійної психологічної компетентності є період вузівського навчання. На нашу думку, до основних завдань формування психолого-педагогічної компетентності належать: оволодіння методами вивчення власних можливостей; розвиток у майбутнього спеціаліста здатності оцінювати вплив прийнятого професійного рішення на всю систему роботи з дітьми; вироблення способів сучасного педагогічного мислення; розвиток комунікативної компетентності в професійній взаємодії.

Велика кількість сучасних інноваційних технологій у викладанні іноземних мов, зокрема інтерактивні методи, проблемне навчання, метод проектів, інтенсивні форми навчання, мовний портфель, загострила проблему прогнозування ефектів утілення результатів наукових теорій в освіту. Гуманізація освітніх систем, орієнтація на особистість учня, на розвиток його креативних можливостей, інтегративний підхід, а також психологізація освіти вимагають готовності спеціаліста-педагога до колективних форм роботи, прийняття колективних рішень і, безумовно, реалізації комплексних педагогічних програм. З огляду на аналіз монографічних праць, у яких відображено результати розробки психолого-педагогічних проблем вищої школи (Н.В.Кузьміна, Р.А.Нізамов, І.І.Кобиляцький та ін.), сьогодні було б передчасно констатувати наявність стрункої системи знань з педагогіки й психології вищої школи. Услід за Л.Н.Захаровою, А.Д.Щербаковою, Є.В.Левченко вважаємо доцільним конструювання освітніх програм із психології для студентів на основі особливостей змістового і результативного аспектів майбутньої професійної діяльності, посилення і конкретизації професійно-педагогічної спрямованості викладання всіх психологічних дисциплін, установлення конкретних міжпредметних зв'язків: психологія – педагогіка, психологія – часткові методики, а також формування практичних умінь цілеспрямованої особистісно-зорієнтованої взаємодії. Психологічна компетентність, на нашу думку, є однією з основних складових педагогічної діяльності. Опанування фундаментальними знаннями з психологічних дисциплін є відображенням загальних тенденцій розвитку освітньої практики у вищих навчальних закладах, що уможливило формування здатності самостійно виокремлювати і розв'язувати професійні творчі завдання, а також домогтися оволодіння майбутнім педагогом потрібною системою знань, умінь і навичок. Зважаючи на зіставний аналіз теоретичних досліджень і практики, варто виділити проблеми викладання психології для непсихологів. Успіх професійного зростання студентів, на нашу думку, залежить від того, наскільки сучасний зміст освіти заповнює інформаційний дефіцит, утворений у результаті зіткнення з педагогічною практикою.

Варто зазначити, що в сучасній педагогічній науці сформоване теоретичне і практичне підґрунтя вивчення питань психології навчання іноземній мові: психологічний аспект навчання говорінню іноземною мовою (І.А.Зимняя), психологічні особливості вивчення читання іноземною мовою (С.І.Кличникова), проблеми психологічних механізмів, які забезпечують ефективне оволодіння іноземною мовою (В.А.Артемов, Б.А.Бенедиктов) [2]. Проаналізувавши ці праці, виокремлюємо низку особливостей професійної психолого-педагогічної підготовки вчителя іноземної мови: акцент на комунікативну компетентність, значущість розвитку експресивних характеристик студента, оволодіння системою психолого-педагогічних прийомів активізації і регуляції комунікативної поведінки студентів.

Теоретичний аналіз проблеми підготовки вчителя іноземної мови, а також специфіка професійної діяльності стосовно вивчення іноземної мови зумовлюють потребу пошуку нових освітніх технологій підготовки майбутнього спеціаліста у ВНЗ. Ми проаналізували навчальні плани й освітній процес у відділенні російської мови, літератури й іноземної мови філологічного факультету МДУ і дійшли висновку, що у викладанні переважають академічні форми роботи, зокрема лекції, семінари, курсові роботи, а на практичних заняттях вивчають діагностичні методики, тобто психолого-педагогічне проектування і моделювання. З огляду на вищезгаданий аналіз, вважаємо, що більш ефективним рівнем є інтенсифікація психологічної підготовки майбутніх учителів іноземної мови за допомогою особистісно-зорієнтованого активного навчання і розширення інтеграції психології, педагогіки і методики. На нашу думку, до змісту курсів психолого-педагогічних дисциплін потрібно ввести питання самопізнання й самопроектування майбутнього вчителя паралельно з психологічними особливостями оволодіння школярами іноземною мовою. Крім того, зважаючи на теоретичний аналіз і вивчення педагогічної діяльності викладання іноземної мови на філологічному факультеті МДУ, а також у результаті дослідження, яке ми провели під час педагогічної практики студентів спеціальності «Російська мова і література» кваліфікаційного рівня «бакалавр» у школі № 18 і гімназії № 2 міста

Вінниці, було виокремлено три групи вчителів і студентів-практикантів з різним рівнем сприйняття психологічних знань: визнають зв'язок між успішністю педагогічної діяльності та рівнем психологічної компетентності вчителя іноземної мови (63%); визнають значущість психологічних знань, але мають труднощі у їхньому застосуванні під час вивчення іноземної мови (31%); вважають доцільними психологічні знання, але не знають, як їх застосувати в практичній діяльності (6%). Отже, значна кількість педагогів, навчаючи іноземним мовам, відчуває труднощі у застосуванні психологічних знань. Ми вважаємо, що аудиторні заняття, побудовані за традиційним принципом, не забезпечують достатнього рівня формування психологічних понять. Освітній процес треба поповнити формами організації навчання, еквівалентними педагогічній практиці. Для компетентного відбору навчального змісту з психологічних дисциплін потрібно диференціювати психологічні поняття, ураховуючи їхнє подальше функціонування в майбутній професійній діяльності.

Висновки. На нашу думку, сучасний освітній процес варто вибудовувати на принципово новій філософській, психологічній і педагогічній основі – творчого саморозвитку особистості. Запропоновані вище особливості розвитку психолого-педагогічної компетентності студента дають змогу дійти таких висновків: психолого-педагогічна компетентність є однією з основних складових педагогічної діяльності, а також уходить до структури загальних педагогічних здібностей. Майбутній учитель іноземної мови повинен володіти таким рівнем психологічної компетентності, який би забезпечував побудову педагогічної взаємодії, здатної зреалізувати не лише передання певного комплексу знань від учителя до учня, але й спільне особистісне зростання, особистісний розвиток.

Література

1. Асмолов А.Г. Психология личности: принципы общепсихологического анализа / А.Г. Асмолов. – М., 2001. – 416 с.
2. Зимняя И.А. Педагогическая психология. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. – 480 с.
3. Исаев Е.И. Психология человека: учеб. пособ. для вузов / Е.И. Исаев, В.И. Слободчиков. – М. : Школа-Пресс, 1995. – 384 с.
4. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. – М., 1990. – 180 с.
5. Монахов В.М. Проектирование траектории становления будущего учителя / В.М. Монахов, А.И. Нижников // Школьные технологи. – 2000. – № 6. – С. 45–56.
6. Педагогическая компетентность преподавателя. – СПб., 1995. – С. 8–17, 87–91, 94–97.
7. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии [Текст] / С.Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2004. – 720 с.